

6. Ibaydullayeva U.R. O'smirlik davridagi farzandlarda yuzaga keladigan inqirozli vaziyatlarning nazariy jihatlar. Psixologiya Ilmiy jurnal №2, 2023

7. Ibaydullaev T. G. PHILOSOPHICAL AND CULTURAL FOUNDATIONS OF THE CLASSIFICATION AND GENESIS OF CLOTHES //Theoretical & Applied Science. – 2020.

8. Ибайдуллаев Т. ГАРМОНИЯ УЗБЕКСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ШВЕЙНОЙ КУЛЬТУРЫ И СОВРЕМЕННОСТИ // Научно-просветительский журнал "Наставник". – 2021

6-7 YOSHLI BOLALARNI MAKTABGA TAYYORLASH HAMDA SHU YOSHDA YUZAGA KELADIGAN INQIROZNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

(PhD), Ibaydullayeva Umida Rustamjonovna

O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali

Melieva Muazzam Maxmudovna

O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni maktabga tayyorlashda uchraydigan qiyinchiliklar, shu yoshda ularda yuzaga keladigan inqirozning psixologik xususiyatlari, ularni bartaraf etish bo'yicha xulosa va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: oila, oilaviy munosabatlar, er-xotin, ota-ona, farzand, inqiroz, maktabgacha tarbiya yoshi, psixologik xususiyatlar.

Bugungi kunda oldimizda turgan muhim vazifalardan biri - har tomonlama barkamol insonni tarbiyalash, o'z ustida ishlaydigan, bilimga chanqoq, o'z oilasi va xalqining taraqqiyoti uchun xizmat qiladigan shaxsni voyaga yetkazib, tarbiyalashdan iborat. Chaqaloq dunyoga kelgan kunidan boshlab, oila a'zolari bilan emotsional muloqotga kirishadi. Bolalik davriga yetganda esa hayotining ilk daqiqalaridan qiyinchilik va to'siqlarga duch keladi va ulardan chiqish uchun esa ularda bilim, malaka va ko'nikmalar kerak bo'ladi, bu ko'nikmalar bolada bosqichma-bosqich paydo bo'ladi. Ularni shakllantirishda esa ota-onalarning hissasi kattadir.

Bolalarning dastlabki ijtimoiylashuv jarayoni amalga oshadigan, dastlabki ta'lim-tarbiya oladigan joy bu-bog'cha ya'ni maktabgacha ta'lim muassasasidir. Bola bog'chaga bora boshlagandan so'ng juda ko'p narsalarni farqiga boradi va atrof muhitni anglay boshlaydi. Do'stlari bilan suhbatlashib nutqi rivojlanadi. Bog'chada nafaqat bolalar o'ynaydi, balki she'rlar, musiqalar yodlab xotirasini, rasmlar chizib, yozuvlar yozib, harflarni o'rganib idrokini, turli xil mantiqiy o'yinlar o'ynab diqqatini shakllantiradi. Shu boisdan bog'chaga borgan bola uyda o'tirgan bolaga nisbatan tezroq fikrlaydigan va muloqatchan va kirishimli bo'ladi. Uyda o'tirgan bola esa nisbatan tortinchoq va fikrini aniq aytib bera olmaydi.

Bog'cha yoshidagi bolalar shaxsining shakllanishiga ko'ra, bu davrni uch bosqichga ajratish mumkin:

birinchi davr - bu 3-4 yosh oralig'ida bo'lib, bola emotsional jihatdan o'z-o'zini boshqarishning mustahkamlanishi bilan bog'liqdir;

ikkinchi davr - bu 4-5 yoshni tashkil qilib axloqiy o'z-o'zini boshqarish davri;

uchinchi davr esa shaxsiy ishchanlik va tadbirkorlik xususiyatining shakllanishi bilan xarakterlanadi.

Bolaning maktabda muvaffaqiyatli o'qishi ko'p jihatdan ularning maktabga tayyorgarlik darajalariga bog'liq. Bola avvalo maktabga jismoniy jihatdan tayyor bo'lishi kerak. 6 yoshli bolalarning anatomik-fiziologik rivojlanishi o'ziga xos tarzda kechadi.

Kattalar shu yoshdagi bolalar bilan ish olib borar ekanlar, bu yoshdagi bolalar organizmi hali o'sishi davom etayotganligini doimo hisobga olishlari lozim. Masalan, bolani majburan yozishga o'rgatish hali barmoq muskullari to'liq, rivojlanmaganlik sababli ularga ma'lum darajada zarar keltirishi yoki uni chiroyli yoza olmasligi, o'z-o'zidan bolani o'ziga nisbatan ishonchini yoki o'qishga nisbatan qiziqishini kamayishiga olib kelishi mumkin. Keyingisi bolaning aqliy tayyorgarligidir. Ko'pincha aqliy tayyorgarlik deyilganda bolaning ma'lum bir dunyoqarashi, jonli tabiat, insonlar va ularning mehnatlari haqidagi bilimlari tushuniladi. Ushbu bilimlar maktabda beradigan ta'limga asos bo'lishi mumkin, Lekin so'z boyligi, ma'lum xatti-harakatlarni bajara olish layoqati bolaning maktabga aqliy tayyorgarligining asosiy ko'rsatkichi bo'la olmaydi.

Inson shakllanish jarayonida ma'lum inqirozlarni boshidan kechiradi. Ushbu inqirozlardan biri maktabgacha yoshdagi davr inqirozi ya'ni 7 yoshlik inqirozdir. 6-7 yoshda bola maktabgacha ta'lim muassasasidan ta'lim olayotgan faoliyatidan boshqa faoliyatga o'tadi. Bunda esa o'z navbatida bola psixikasida har xil o'zgarishlar ro'y beradi. Psixodinamik nazariya namoyondalaridan biri, Amerikalik psixolog E.Erikson shaxs tarqqiyotini davrlarga bo'lganda 5-7 yoshdagi davrni "O'yin yoshi davri" deb ataydi. Mazkur davrda tashabbus tuyg'usi, qaysidir ishni amalga oshirish va bajarish maylini tarkib toptiradi. Mabodo unda xohish-istakni ro'yobga chiqarishning yo'li to'sib qo'yilsa, ushbu holatda bola o'zini aybdor deb hisoblaydi. Mazkur yosh davrida davra, ya'ni guruhliy o'yin, tengqurlari bilan muloqotga kirishish jarayonlari muhim ahamiyat kasb etadi, natijada bolaning turli rollar sinab ko'rishiga, hayoloti o'sishiga imkon yaratiladi. Xuddi shu davrda bolada adolat tuyg'usi, uni tushunish mayli tug'ila boshlaydi.

Darhaqiqat, bola maktabga chiqishdan oldin ko'proq o'yin faoliyati bilan mashg'ul bo'ladi. O'zi xohlaganday o'yinlarni o'ylab topib uni do'stlari bilan o'ynashga intiladi. Yoki o'z holicha nimalarnidir ixtiro qila boshlaydi. Agarda bu vaqtda bolaga nima qilayapsan? Yana nima ish qilding? Yasagan narsang umuman noto'g'ri, unaqa bo'lishi mumkinmas degan savol va jumlar bilan ta'sir o'tkaza boshlasak, bolada aybdorlik hissini shakllantira boshlagan bo'lamiz. Negaki, bola bekor bu ishni qilibman, endi ota-onam meni kamroq yaxshi ko'radi deb o'zida salbiy fikrlarni shakllantira boshlaydi. Bundan tashqari bu davrda bola do'stlari bilan muloqotga kirishayotganda 3-shaxs aralashuvi ham birmuncha ta'sir ko'rsatadi.

7-8 yoshli inqirozni boshdan kechirayotgan bola hayotning yangi bosqichiga tayyorgarlik ko'ra boshlaydi, u maktab ostonasidan o'tgandan keyin boshlanadi. Hissiy

qiyinchiliklarni yengish unga yangi muhitning to‘laqonli a‘zosi bo‘lishga, uning qoidalarini qabul qilishga va afzalliklarini tushunishga yordam beradi.

Etti yoshli bolaning bu davrdagi xulq-atvorining xususiyatlariga biz quyidagilarni kiritishimiz mumkin:

- Bolada charchoqning kuchayishi;
- Bolaning asabiylashishi;
- Tajovuzkorlik yoki uyatchanlik;
- Itoatsizlik.

7 yillik inqirozning asosiy muammolaridan yana biri itoatsizlikdir. Ota-onalar o‘g‘li yoki qizi bilan muloqot qilishda o‘z o‘rnini qayta ko‘rib chiqishi kerak. Bolaga buyruq ohangida muomalada bo‘lmasligi kerak. Bolaga savollar berib, uning fikri bilan qiziqishi, qaror qabul qilish imkoniyatini berishi, shuningdek, ular uchun javobgar bo‘lish ham lozim. Misol uchun, agar o‘g‘il belgilangan kundalik rejimga rioya qilishdan bosh tortsa, uni majburlashning hojati yo‘q. Undan u yoki bu ishni bajarish uchun qancha vaqt ketishini so‘rash yaxshiroq, keyin birgalikda u bilan tuzatish ishlarini olib borish maqsadga muvofiq.

Bola inqirozni boshidan kechirayotganda ota-onalar tezroq va muvaffaqiyatli yengishi uchun nimalarni amalga oshirishi va nimalarga e‘tibor berishlari kerak?

- Bolani maktab, maktab jihozlari va maktab qoidalari bilan oldindan tanishtirishni boshlang.

- Bolaga bo‘lgan munosabatingizni o‘zgartiring, uning fikri va dalillarini tinglashni boshlang;

- Unga ko‘proq erkinlik bering, masalan, agar u uy vazifasini bajarishni xohlamasa - turib olmang, unga hamma narsani his qilsin.

- Bolaga buyruq bermang, balki uni oqilona dalillarga asoslanib ishontirishga harakat qiling.

- Farzandingizni har bir yangi, hatto kichik yutug‘i uchun ham maqtang.

Yuqorida berilgan tavsiyalarga amal qilish bolaning inqirozni tezroq yengishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. E.G‘oziyev Umumiy psixologiya T.:“O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati” nashriyoti . 2010

2. G.Qarshiboyeva, U.Ibaydullayeva Oila psixologiyasi. Toshkent “Bayoz” 2022

3. Ibaydullayeva, U. (2023). PSIXOLOGIYADA OTA-ONA VA FARZAND MUNOSABATI MUAMMOSINING O‘RGANILISHI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, (I).

4. Umida, I. (2023). MUTAFAKKIR OLIMLARNING OILA, OTA-ONA VA FARZAND MUNOSABATI BORASIDAGI QARASHLARI. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 345-348.

5. Ибайдуллаев Т. Г. Философско-культурные основы древнего казахского и киргизского костюма //Онтологические и социокультурные основания альтернативного проекта глобализации.—Екатеринбург, 2021. – 2021

6. Ибайдуллаев Т. Г. УЗБЕКСКАЯ НАЦИОНАЛЬНАЯ ОДЕЖДА В ПЕРИОД ГЛОБАЛИЗАЦИИ: ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ //Культура в евразийском пространстве: традиции и новации. – 2020.

OILAVIY NIZOLAR VA AJRIMLAR - JAMIYAT ZAVOLI

(PhD), Ibaydullayeva Umida Rustamjonovna

O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali

Tirkasheva Mavluda Akram qizi

O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada oilaviy ajrimlari haqida so‘z yuritilib, unda oila va nikoh munosabatlari, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, oilalarda yuzaga kelayotgan nizolar va ularni keltirib chiqaruvchi sabablar, ajralishlar va ularning salbiy asoratlari kabi bir qator masalalar har tomonlama o‘rganilib, tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Oila va nikoh munosabatlari, oilaviy hayotga tayyorlash, milliy o‘ziga xoslik, nizolar, ajralishlar, salbiy asoratlar, ilmiy izlanishlar, shaxslararo munosabatlar, ijtimoiy-psixologik, maxsus tadqiqot.

Respublikamizda so‘nggi yillarda oila institutini mustahkamlash, oilalarda sog‘lom muhitni yaratish, oila qadriyatlari va oiladagi shaxslararo munosabatlarini shakllantirish orqali oilaviy munosabatlarini barqarorlashtirilishiga qaramay, oilalarning barbod bo‘lishi holatlari ortib borayotganligini, oilaviy munosabatlar ayniqsa, ota-ona va farzand, er-xotin o‘rtasidagi nizolar tufayli oilalarda nosog‘lom muhitning hukm surishi, oiladagi ruhiy ziddiyatlar salbiy oqibatlarni keltirib chiqarayotganligini ko‘rishimiz mumkin.

Jamiyatda paydo bo‘lgan har bir holatning o‘ziga yarasha sabab va omillari bo‘ladi. Oilalarning buzilishi barcha jamiyatlarni qattiq tashvishga solib, ushbu muammoni hal etish uchun har bir jamiyat turli choralarni ko‘rib kelmoqda.

Oilalardagi kuzatilayotgan ajralishlarning asoratlari oila a‘zolari va qarindosh-urug‘lar o‘rtasida nihoyatda ayanchli oqibatlar, noxush holat va hodisalar keltirib chiqarayotganligi kuzatilmoqda.

O‘zbekiston psixologlari tomonidan o‘zbek oilalariga xos muammolarni o‘rganish yuzasidan bir qator muvaffaqiyatli ilmiy izlanishlar olib borilgan. Ana shu ilmiy ishlarda oila va nikoh munosabatlari, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, o‘zbek oilalaridagi milliy o‘ziga xoslik, undagi nizolar va ularni keltirib chiqaruvchi sabablar, ajralishlar va ularning salbiy asoratlari kabi bir qator masalalar har tomonlama o‘rganilib, tahlil qilingan. Aslida oilaviy turmushda yuzaga keladigan muammolar, hatto oilalarning buzilishi va uning salbiy asoratlari undagi shaxslararo munosabatlar ta’sirining natijasi ekanligini hech qachon unutmasligimiz kerak. Bundan kelib chiqadigan xulosa shundan iboratki, oila barqarorligi, baxtli va farovon turmush kechirish, albatta, shaxslararo munosabatlarga bog‘liq ekanligini aytib o‘tishimiz joiz.